

Sto let jihlavského muzea

Rok 1992, jehož vročení nese VIII. číslo Vlastivědného sborníku Vysočiny, je rokem stého výročí založení jihlavského muzea. Muzeum Vysočiny tuto událost připomnělo výstavou "100 let jihlavského muzea 1892 - 1992" a sérií článků a čtenářskou soutěží v okresních novinách Jihlavské listy, k výročí byla otevřena expozice "Lékárenství na Jihlavsku". Domníváme se, že nebude od věci, přiblížíme-li stručně historii jihlavského muzea na začátku tohoto čísla sborníku, který je rovněž příspěvkem k výročí.

První snahy o založení muzea v Jihlavě můžeme sledovat již v 80. letech 19. století, kdy si německá Jihlava začínala stále více uvědomovat nástup českého živlu. To vyvolalo u jihlavských Němců potřebu vytvoření kulturní instituce, která by dokumentovala život jihlavského jazykového ostrůvku. Myšlenka byla poprvé veřejně pronesena na zasedání městského kolegia 27. 5. 1887 v souvislosti s využitím nově stavěné chlapecké měšťanské školy na rohu ulic Na valech a Gelnhausenova (dnes SPŠ na rohu ulic Jana Masaryka a třídy Legionářů).

Skutečným podnětem pro vznik muzea byl odkaz jihlavského rodáka pátera Barnabáše Weisse, který v roce 1889 daroval Jihlavě rozsáhlou kolekci obrazů a grafiky. Na výzvu městské rady se schází skupina německých intelektuálů, kteří 12. 6. 1890 žádají městské kolegium o povolení své činnosti; 3. 11. 1891 byl ustaven přípravný komitét a po složitých jednáních vzniká 20. 11. 1892 německý Muzejní spolek a jsou schváleny jeho stanovy.

Hlavním úkolem spolku bylo připravit a zpřístupnit sbírky pro veřejnost. To znamenalo zahájit sbírkotvornou činnost a získat prostory. Sbírký rychle rostly především dary jednotlivců a institucí, jejich základ tvořily vedle zmíněného odkazu B. Weisse předměty uměleckohistorické, řemeslné památky, numismatika a přírodniny. Prostory pro muzeum byly vyčleněny v chlapecké měšťanské škole. Každému ze tří oddělení - historickému, přírodopisnému a živnostenskému - byla přidělena jedna místnost, další prostora byla vyčleněna pro knihovnu, stálou výstavu zbraní a jednorázové krátkodobé výstavy. Ke slavnostnímu otevření muzea došlo 23. 6. 1895.

Jihlavské městské muzeum bylo řízeno a spravováno Muzejním spolkem, v jehož čele stál jedenáctičlenný výbor, v němž bylo zastoupeno sedm členů spolku a čtyři členové městského zastupitelstva. Činnost muzea byla zaměřena na dokumentaci a sběr dokladů z německého jazykového ostrůvku. Od počátku své činnosti trpělo muzeum nedostatkem financí a nekonceptností, přesto však z tohoto počátečního období pocházejí nejcennější sbírky

(cechovní památky, obrazy, cín). Od prvního desetiletí 20. století je patrný pokles zájmu veřejnosti i městských úřadů o muzeum; tato krize vrcholí v průběhu 1. světové války.

Vznik republiky měl zásadní význam i pro vývoj jihlavského muzea. Státní správa se snažila podpořit český živel v Jihlavě i zásahy do muzejní činnosti. Od 20. května 1924 bylo jihlavské muzeum rozhodnutím vládního komisaře J. Výborného řízeno česko-německým kuratoriem. Německý Muzejní spolek v čele se separatistou H. Krczalem se proti tomuto rozhodnutí odvolal; dlouhé období sporů končí až v roce 1939 zrušením kuratoria. Hlavní snahou muzea reprezentovaného především osobami kustodů Johannese Haupta (1892 - 1928) a Hanse Canona (1928 - 1936, 1939 - 1945) bylo zpracování kvalitní evidence sbírek. Především H. Canon se snažil odstranit nedostatky z doby působení J. Haupta (nedůsledné zápisy, několikeré zápisy téhož předmětu ap.), které byly způsobeny především tou skutečností, že kustod byl na veškerou činnost sám a evidenci tudíž nemohl provádět důsledně. Za dobu svého působení zpracoval pět oborových katalogů (obrazy, cizokrajné předměty, zbraně, cín, keramika a porcelán). Nedostatek financí a nezájem městské rady provázely muzeum i po celou dobu první republiky. Tyto poměry měly přímý vliv i na odbornou činnost muzea. Byla uspořádána jediná výstava (k 500. výročí přijetí Basilejských kompaktát v roce 1936), publikační a přednášková činnost téměř neexistovala, kromě Canonova článku "Zpráva o obrazech, chovaných v městském muzeu v Jihlavě" (Igel-Land 1930) se objevuje pouze občas v místním tisku zpráva o nových přírůstcích.

Po 15. březnu 1939 začíná muzeum opět plnit funkci čistě německého ústavu. V říjnu 1939 je zrušeno česko-německé kuratorium a muzeum je chápáno jako jeden z nástrojů germanizace jihlavského regionu a reprezentant nacistické ideologie. Za války značně poklesl počet přírůstků, uskutečnila se jediná výstava (staré hodiny v roce 1943). V srpnu tohoto roku bylo v rámci zabezpečení sbírek před bombardováním přestěhováno 18 kusů nejcennějších předmětů na farní úřad v Rantířově, v roce 1944 byla převážná část umělecko-historických sbírek převezena na zámek v Brtnici. Příkazem ministerstva školství z 22. 8. 1944 byla zastavena činnost všech vlastivědných a menších městských muzejí. Dnem 26. 8. 1944 končí činnost jihlavského muzea, péče o sbírky a jejich evidence však pokračuje až do května 1945.

Po skončení 2. světové války se muzeum dostává do české správy, když je od srpna 1945 řízeno národním výborem. Vnitřní situace, především prostorová, se v příštích letech stává neúnosnou z důvodu velkého nárůstu sbírek četnými konfiskáty. V roce 1953 se muzeum stěhuje z areálu školy do dvou rekonstruovaných historických domů na Masarykově náměstí 57 a 58. Roku 1952 získává statut Krajského vlastivědného ústavu a stává se centrem veškeré muzejní činnosti v tehdejší Jihlavském kraji. Je zcela profesionalizováno a dělí se na dvě základní oddělení - společenskovědné a přírodovědné - která začínají především zásluhou svých prvních zaměstnanců Arnošta Káby, ředitele, významného regionálního vlastivědného pracovníka a organizátora, a Bedřicha Slavíka, zoologa a ornitologa, vyvíjet skutečně odbornou a vědeckou činnost.

Po územní reorganizaci v roce 1960 se muzeum stává zařízením okresního národního výboru. Dostává název Oblastní muzeum Vysočiny (od poloviny 60. let Muzeum Vysočiny) a je centrem okresní muzejní sítě, kterou tvoří od roku 1963 muzea v Polné a Telči a od roku 1974 muzeum v Třešti. Roku 1964 získává muzeum hrad Roštejn, kde buduje detašované expozice.

Od druhé poloviny 50. let začíná muzeum vydávat dvě řady - společenskovědnou a přírodovědnou - Vlastivědného sborníku Vysočiny. V polovině 60. let byly vybudovány nové

expozice, z nichž zejména přírodovědné předběhly dobu. Na konci 60. let prožívá muzeum krátké období vnitřní stabilizace, které se projevuje v publikační, přednáškové a vědecké činnosti i ve zpracování sbírek.

Počátkem 70. let dopadá na muzeum velice těžce proces normalizace. Řada pracovníků ze společenskovědného oddělení v čele s ředitelem dr. Františkem Hoffmannem je nucena odejít. Roku 1971 přicházejí noví, normalizaci oddaní, pracovníci nového vedení muzea. Jejich zásluhou dochází k úpadku muzejní činnosti, který se projevuje především v práci společenskovědného oddělení, kde stagnuje odborná práce, která je degradována na akce vysloveně politického rázu. V normalizačním duchu jsou vybudovány i nové historické expozice. Muzeum ztrácí své vůdčí postavení v oblasti vědy a stává se politickoosvětovým zařízením. Výjimkou je práce přírodovědného oddělení, kterou vývoj ovlivnil podstatně méně; pokračuje zde koncepční činnost v oblasti sbírkotvorné, prezentační i vědeckovýzkumné.

Změna vedení muzea (RNDr. Ortwin Tauber) a příchod několika nových pracovníků v roce 1979 přináší postupnou konsolidaci činnosti. I přes ideologický nátlak ze strany nadřízených orgánů, díky kterému plní muzeum i nadále politickoosvětovou funkci, postupuje zpracování sbírkového fondu. Byl zahájen fyzický soupis všech společenskovědných sbírek, který je v současné době hotov, práce na jejich odborném zpracování pokračují. Po velkých stavebních úpravách byly vyřešeny problémy s uložením sbírek v nově vybudovaných půdních depozitářích.

Nový rozmach ve druhé polovině 80. let lze doložit řadou publikovaných prací z oblasti starší i novější historie i četných přírodovědných studií, dokladem této skutečnosti jsou i přednášky, výstavy a z doby nedávné i mezinárodní sympozium Jihlava a Basilejská kompaktáta, konané ve spolupráci s Okresním archivem při příležitosti 555. výročí přijetí Basilejských kompaktát.

Roku 1986 bylo muzeum rozšířeno o novou detašovanou expozici v historickém domě v Kosmákově ulici 9 (Revoluční tradice na Jihlavsku), kde jsou v současné době pořádány krátkodobé výstavy a přednášky, v roce 1989 se ředitelství, odborná pracoviště a knihovna stěhují do domu č. 55 na náměstí. Samostatné kapitoly tvoří vývoj poboček jihlavského muzea v Polné, Telči a Třešti, jeho zachycení je však již nad rámec tohoto článku.

Za sto let svého trvání prošlo jihlavské muzeum složitým vývojem. Z původně německého nacionalistického muzea se vyvinulo v regionální muzeum vlastivědného charakteru, které je významnou vědeckou a kulturní institucí jihlavského okresu. Ve svých depozitářích a expozicích uchovává více než 200 000 sbírkových předmětů, v odborné knihovně je shromážděno na 35 000 svazků knih a časopisů a muzejní fotoarchiv čítá přes 37 000 negativů. Jihlavské muzeum se zatím vždy dokázalo především zásluhou nadšenců vyrovnat se všemi nepřízněmi osudu, vždy prokázalo dostatek životaschopnosti; to by pro nás mělo být závazkem do budoucnosti.

Redakce VSV
oddíl věd společenských